

KS. PROF. DR HAB. WŁADYSŁAW NOWAK

Olsztyn

„DEKALOG” TEOLOGICZNEJ ODNOWY POBOŻNOŚCI LUDOWEJ

Realizacja reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II inspirowana zasadami odnowy i rozwoju liturgii a także Biblią, refleksją teologiczną nad Trójcą Świętą i Kościołem zaowocowała dokumentem Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów tzw. *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*. Dokument ten jest cennym źródłem do właściwego rozumienia wzajemnych relacji: liturgii i pobożności ludowej. Podstawowym kryterium tych relacji jest prymat liturgii nad pobożnością ludową. Zachowanie tej zasady wymaga właściwej formacji teologicznej kapłanów i wiernych, tak aby mieli oni zawsze na uwadze wyższość modlitwy liturgicznej i roku liturgicznego nad wszelkimi praktykami prywatnymi. Życie duchowe wiernych nie ogranicza się jednak do udziału w samej liturgii (KL 12).

Pobożność ludowa oznacza różne przejawy kultu prywatnego lub wspólnotowego wynikającego z wiary chrześcijańskiej, które wyrażają się nie przez formy liturgiczne, lecz czerpiąc wzory z ducha i kultury własnego narodu. *Dyrektorium* zalicza je do „prawdziwych skarbów ludu Bożego”

Liturgia jako czynność Ludu Bożego stanowi szczyt życia Kościoła. Sprawowanie liturgii, czyli świętych misterii jest przede wszystkim uwielbieniem najwyższego majestatu Jedyne go i Trójosobowego Boga oraz uświęceniem człowieka mocą Ducha Świętego (KL 7). Przez liturgię człowiek w wymiarze osobowym i wspólnotowym staje przed Bogiem, aby mu składać dziękczynienie. Jest przy tym świadomy, że jego ludzka egzystencja nie może osiągnąć swojej pełni inaczej niż przez uwielbienie Boga i pełnienie Jego woli, przez nieustanne szukanie Jego królestwa, które już jest obecne, ale nadejście ostatecznie w dniu *Paruzji* Pana Jezusa¹

Jednak oprócz pluralizmu form celebracji liturgicznych w ciągu wieków wśród ludu chrześcijańskiego rozwinęły się jeszcze inne formy pobożności². One to w sposób komunikatywny przekazywały wiarę w Boga, miłość do Chry-

¹ Z „Przesłania” Ojca Świętego Jana Pawła II do Sesji Plenarnej Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (21 września 2001), w: *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Pallotinum, Poznań 2003, s. 7, (dalej DPLiL).

S. Marsili, *Liturgia e devozioni: tra storia e teologia*, Rivista Liturgica 1976, nr 2, s. 174-198.

Chrystusa, wzywanie Ducha Świętego, cześć Matki Bożej i świętych, potrzebę nawrócenia i świadczenia braterskiej miłości. Ten świat znaków i symboli, nazywany powszechnie „religijnością ludową” lub „pobożnością ludową” nie ma jednoznacznej terminologii. Zaliczana kiedyś do relikwów przeszłości obecnie ta tzw. „pobożność ludowa” została jakby na nowo odkryta³ Mimo to w literaturze przedmiotu, samo pojęcie religijności ludowej należy do niejasnych tak co do treści, jak i zakresu. Kongregacja ds. Kultu Bożego Sakramentów Dyscypliny Sakramentów w dokumencie *Direttorio su pietà popolare e liturgia. Principi e orientamenti, Città del Vaticano 2002*⁴ uściśla problematykę owej pobożności ludowej w sposób opisowy bez definitywnego jej określenia⁵ Zgodnie z tą zasadą podaje, że „ pobożność ludowa” oznacza różne manifestacje kultyczne o charakterze prywatnym lub wspólnotowym, które w ramach wiary chrześcijańskiej są przeważnie wyrażane nie na sposób liturgii, lecz w formach wywodzących się z ducha poszczególnych narodów lub grup społecznych i ich kultury⁶

Historia wskazuje, że życie wiary w różnych epokach i kulturach narodowych opierało się na formach pobożności ludowej przeżywanych przez wiernych jako bardziej czytelne i zastępujące celebracje liturgiczne⁷ W związku z tym *Dyrektorium* podkreśla pierwszeństwo liturgii nad wszelkimi innymi możliwymi i prawnie uznanymi formami modlitwy chrześcijańskiej a pobożność ludową określa jako sferę *fakultatywną*⁸ A z drugiej strony uważa ją za „prawdziwy skarb ludu Bożego”⁹

Dokument Kongregacji na temat pobożności ludowej kończy dzieło odnowy – rozpoczęte przez Sobór Watykański II - nabożeństw oraz praktyk pobożności ludowej¹⁰ Za jej skuteczność czyni odpowiedzialnymi ordynariuszy miejsca, którzy powinni być ich moderatorem, w związku z tym winni ukierunkowywać je na pogłębienie wiary w życiu chrześcijańskim, korygować je, ewangelizować, czuwać, by nie zastępowały one celebracji liturgicznych nie mieszały się z nimi, jak również zatwierdzać teksty modlitw i formuł związa-

³ J. Baumgartner, Vorwort. W: tegoż, (hrsg.), *Wiederentdeckung der Volksreligiosität*, Regensburg 1979, s. 7; A. N. Terrin, *Religiosità popolare e liturgia*, w: *Nuovo dizionario di liturgia, a cura di D. Sartore e A. M. Triacca*, Edizione Paoline, Roma 1984, s. 1168-1176.

⁴ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, tł. z włoskiego ks. J. Sroka, pod red. Bp. S. Cichego, Poznań 2003.

⁵ Cz. Krakowiak, *Idee przewodnie Wstępu do Dyrektorium o pobożności ludowej*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, pod red. W. Nowaka, Olsztyn 2003, s. 14-22.

⁶ DPLiL nr 9.

⁷ J.J. Kopeć CP, *Liturgia i pobożność ludowa w świetle historii*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, dz. cyt., s. 25-38.

⁸ DPLiL nr 11.

⁹ DPLiL nr 9.

¹⁰ KL 11-13.

nych z aktami publicznymi pobożności ludowej i praktykami zewnętrznymi¹¹ *Dyrektorium* dotyczy Kościoła łacińskiego, a przede wszystkim obrządku rzymskokatolickiego, skierowane jest głównie do biskupów, ale także do ich najbliższych współpracowników, prezbiterów i diakonów, a przede wszystkim do rektorów sanktuariów, do przełożonych męskich i żeńskich instytutów życia konsekrowanego.

Dokument Stolicy Apostolskiej przestrzega, że poszczególni wierni, duchowni czy świeccy, lub ich grupy nie mogą narzucać własnych modlitw do publicznego użytku bez zgody ordynariusza. Jedno i drugie ustalenie domaga się odpowiedniej formacji liturgicznej wiernych do poprawnego rozumienia wzajemnych relacji między liturgią i pobożnością ludową¹²

ZAKRES TEOLOGICZNO – LITURGICZNEJ ODNOWY POBOŻNOŚCI LUDOWEJ

Życie wiary w poszczególnych epokach opierało się na pobożności ludowej przeżywanej przez wiernych jako bardziej czytelne i zastępujące celebracje liturgiczne. Do pobożności ludowej odnosi się to samo, czego oczekuje się od liturgii chrześcijańskiej¹³ W tym znaczeniu staje się zrozumiałe, że odnowa liturgii zamierzona przez Sobór Watykański II winna w należyty sposób inspirować także poprawną ocenę i odnowę nabożeństw i praktyk pobożnych¹⁴ Ruchy odnowy liturgicznej oraz wzrost rozumienia liturgii u wiernych prowadzą do nowej oceny pobożności ludowej w odniesieniu do liturgii¹⁵

Najodpowiedniejszą drogą w tym względzie jest mądra i właściwa ocena wielkiego bogactwa pobożności ludowej oraz jej możliwości pogłębiania życia chrześcijańskiego przy zastosowaniu odpowiednich teologicznych kryteriów czyli norm, które dla łatwości przyswojenia można nazwać „Dekalogiem”¹⁶

1. Zasada trynitarna, która wyróżnia i kwalifikuje kult składany Bogu, Ojcu, Synowi i Duchowi Świętemu, objawiony w Nowym Testamencie. Kult Kościoła polega na uwielbieniu Ojca, Syna i Ducha Świętego. I to jest „jedyny kult, który słusznie nazywa się chrześcijańskim, ponieważ od Chrystusa bierze

¹¹ DPLiL nr 21.

¹² Cz. Krakowiak, dz. cyt., s. 24

¹³ B. Fischer, *Relation entre liturgie et piété populaire après Vatican II. La recetion de l'article 13 de Sacrosanctum Concilium*, La Maison Dieu 179 (1987), s. 91-97.

DPLiL nr 12: H. J. Sobeczko, *Relacja między pobożnością ludową i liturgią*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, dz. cyt., s. 48-61.

¹⁵ D. Sartore, *Il rinnovamento delle forme devozionali. Orientamenti pedagogico-pastorali*, Rivista Liturgica 1976, nr 2, s. 199-210.

¹⁶ B. Nadolski, *Teologiczne zasady odnowy pobożności ludowej*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, dz. cyt., s. 39-47.

początek i skuteczność, w Chrystusie znajduje pełny i doskonały wyraz oraz przez Chrystusa w Duchu Świętym prowadzi do Ojca (MC – Wstęp¹⁷).

Pobożność ludowa jest według nauczania Kościoła rzeczywistością żywą. Jej źródłem jest stała obecność Ducha Świętego w społeczności kościelnej, a jej punktem odniesienia – tajemnica Chrystusa Zbawiciela. Jej celem jest uwielbienie Boga i zbawienie ludzi, a uwarunkowanie historyczne stanowi owo szczęśliwe spotkanie się dzieła ewangelizacji z kulturą poszczególnych narodów. Pobożność ludowa stanowi prawdziwy dialog między Bogiem i człowiekiem przez Chrystusa w Duchu Świętym.

Należy zauważyć, że pobożność naznaczona jest charakterem trynitar-nym. Przede wszystkim jest bardzo wrażliwa na tajemnicę Bożego Ojcostwa: wyraża dobroć Boga, podziwia Jego potęgę i mądrość; cieszy się dziełem stworzenia i wielbi Jego Stwórcę; pobożność ta wie, że Bóg Ojciec jest sprawiedliwy i miłosierny, że opiekuje się biednymi i pokornymi; zachęca do czynienia dobra i nagradza tych, którzy żyją uczciwie oraz kroczą właściwą drogą. Koncentruje się chętnie na osobie Chrystusa, Syna Bożego i Zbawiciela człowieka. Pobożność ludowa nie zapomina również, że misterium Boga jest obecna osoba Ducha Świętego. Pobożność ta żyje świadomością Trynitarną¹⁸ Dla odnowy pobożności ludowej należy jeszcze bardziej umocnić świadomość obecności Trójcy Najświętszej, która mieści się w niej jakby w załączku. Konieczna jest edukacja wiernych o szczególnym charakterze modlitwy chrześcijańskiej i o jej kierowaniu do Ojca za pośrednictwem Jezusa Chrystusa w mocy Ducha Świętego¹⁹

2. Zasada chrystologiczna podkreślającą, że wymiar chrystologiczny jest zasadniczym składnikiem tego kultu, wskazuje na jedyne i niezbędne pośrednictwo Chrystusa²⁰ Podstawowym punktem odniesienia dla wiary i życia modlitwy ludu Bożego jest osoba i dzieło Chrystusa. Jednorodzony Syn Boży jest tym, w którym Ojciec dał wszystko co jest konieczne do zbawienia, nie wyłączając nikogo. W Nim mamy Mistrza prawdy, wiernego Świadka, Pasterza naszych dusz, jedyne i doskonałe Pośrednika. Przez Niego człowiek przychodzi do Ojca, przez Niego wznosi się do Boga uwielbienie i modlitwa Kościoła, a na ludzkość spływa wszelki dar Boży. W Chrystusie mamy przykład życia, w którym każda Jego chwila odzwierciedla postawę słuchania słowa Ojca i przyjmowania Jego woli w naszym ustawicznym „tak” na wzór Chrystusa. Chrystus jest zatem doskonałym przykładem synowskiej pobożności i ustawicznej rozmowy z Ojcem, a także przykładem nieustannego, żywego

¹⁷ „Błogosławić mnie będą” Adhortacja Pawła VI „Marialis Cultus” (dalej MC). Tekst – komentarze – dyskusja, pod red. S.C. Napiórkowski, Lublin 1990, s.12.

¹⁸ DPLiL nr 79, 186.

¹⁹ DPLiL nr 80; zob. MC 25.

²⁰ DPLiL nr 77-80,186.

i pełnego zaufania poszukiwania kontaktu z Bogiem, który oświeca, podtrzymuje i prowadzi człowieka przez całe jego życie. Wymogiem teologicznym jest także, by wszelkie formy pobożności ludowej podkreślały pierwszorzędną i podstawową rolę zmartwychwstania Chrystusa. Pełna miłości uwaga wiernych, tak bardzo żywa w pobożności ludowej, zwrócona na cierpiące człowieczeństwo Zbawiciela winna być zawsze przepajana perspektywą Jego uwielbienia. Tylko w takim kontekście teologicznym można w sposób właściwy ukazać syntezę zbawczego planu Boga w Chrystusie i istotną jedność Paschalnego Misterium Chrystusa²¹

Ta zasada zaleca potrzebę, by konieczność nabożeństwa ku czci męki Chrystusa prowadziły wiernych do pełnego świadomego uczestnictwa w Eucharystii.

3. Zasada pneumatologiczna wskazuje, że każda autentyczna forma pobożności pochodzi od Ducha i jest wypełniona w Duchu. Wiernych, których życie jest zjednoczone z Ojcem, prowadzi Duch Święty, dany im po to, by ich stopniowo upodabniał do Chrystusa i wylewał na nich „ducha przybranych synów Boga” Duch Święty uczy wiernych przyjmowania takiej synowskiej postawy i takich samych synowskich uczuć, jakie żywił Chrystus wobec swojego Ojca, by przypominał im wszystko, czego uczył Chrystus. Aby w świetle Jego nauki chrześcijanie interpretowali wszystkie wydarzenia własnego życia i wszystkie wydarzenia dokonane przez Boga w historii. Duch Święty prowadzi wiernych do coraz głębszego poznawania doskonałości Boga i do przemiany własnego życia w kult duchowy. Z Ducha Świętego bierze się początek i moc, w Nim się rozwija i dokonuje kult chrześcijański. Można stwierdzić, że bez obecności Ducha Chrystusowego nie może istnieć prawdziwy kult liturgiczny ani też jakiegokolwiek formy prawdziwej pobożności ludowej. Koniecznym powinienn być podjęty wysiłek, na rzecz aby formy pobożności ludowej w jaśniejszym świetle ukazywały osobę i działanie Ducha Świętego. Brak „imienia” dla Ducha Bożego i brak przedstawiania Go w postaciach antropomorficznych spowodowały, przynajmniej w pewnym stopniu, nieobecność Ducha Świętego w tekstach i formach wyrazu pobożności ludowej, chociaż pobożność ta w muzyce i gestach ciała nie zapomina o jego działaniu. Ten brak obecności Trzeciej Osoby Trójcy Świętej w pobożności ludowej może być uzupełniony przez jej pogłębioną ewangelizację, o czym dość często wspomina nauczanie Kościoła. Duch Święty obdarza go zdolnością do składania ofiary na cześć Boga, do zanoszenia przed Jego oblicze modlitw i błagań, a przede wszystkim do czynienia z własnego życia „ofiary żywej, świętej i Bogu miłej”(Rz 12,1)²²

4. Zasada eklezjologiczna kultu chrześcijańskiego, podkreśla, że ochrzczeni, którzy tworzą lud Boży, modlą się zgromadzeni w imię Pana

²¹ DPLiL nr 77, 186, 124,127-134142-144.

²² DPLiL nr 78 -80, 83, 85., 156, 186; zob. także, MC 26-27.

(Mt 18,20) i są zjednoczeni we wspólnocie Świętych. W celebrowaniu liturgii nie wyczerpuje się całe zadanie Kościoła, którego celem jest uwielbienie Boga przez Chrystusa w Duchu Świętym. Uczniowie Pana, za przykładem i według nauki Mistrza, modlą się także w zaciszu własnego domu lub gromadzą się razem, by modlić się według form stworzonych przez kobiety i mężczyzn o wielkim doświadczeniu religijnym, czerpiąc wzory tych modlitw z pobożności, która jest ukierunkowana na poszczególne aspekty tajemnicy Chrystusa. Pobożność ludowa jako wyraz pobożności Kościoła podlega ogólnym prawom kultu chrześcijańskiego i duszpasterskiemu autorytetowi Kościoła., który spełnia rolę rozpoznawania jej prawdziwości oraz odnawiania owocnego kontaktu ze Słowem objawionym, chrześcijańską tradycją i liturgią²³ Formy pobożności ludowej zawsze winny być podporządkowane „eklezyologicznym zasadom” kultu chrześcijańskiego²⁴ Konieczne jest zwracanie uwagi na to, by do różnych wyrażań językowych w nabożeństwach nie wkładały się pojęcia sprzeczne z wiarą chrześcijańską, a do form kultycznych nie przedstawiały się pojęcia elementy o charakterze synkretycznym. Stałe i powszechnie stosowane modlitwy oraz obrzędy pobożności ludowej powinny być zatwierdzone przez ordynariusza miejsca.

5. Zasada biblijna zgodnie z którą nabożeństwa winny stale odwoływać się do Pisma św., interpretowanego w ramach świętej Tradycji, we wszystkim co zgodne z wyznawaniem wiary katolickiej w jej integralności. Kościół zaleca, aby różne formy, w których wyraża się pobożność ludowa, przyjęły za normę obecność odpowiednio dobranych i skomentowanych tekstów biblijnych. W słowie biblijnym pobożność ludowa znajdzie niewyczerpane źródło natchnień, najlepsze wzory modlitwy oraz pełne głębi tematy do rozważań. Będzie stanowić wskazówkę i kryterium właściwego kontrolowania wybujałości kultycznej, która dość często występuje w ludowych przeżyciach religijnych, otwierając drogę formom dwuznacznym. Modlitwa chrześcijańska powinna mieć bezpośrednio lub pośrednio odniesienie do Pisma Świętego²⁵

6. Zasada ekumeniczna szanując wymagania ruchu ekumenicznego uwrażliwia na różne chrześcijańskie tradycje. Chodzi o odpowiednią wrażliwość na tradycje chrześcijańskie co do osoby Matki Pana i unikanie tego, co niestosowne. Różnorodność odczuć naszych „braci odłączonych” sprawia, że również wyrazy pobożności ludowej muszą uwzględniać kryteria ekumeniczne. Zgodnie z nimi w odnowie nabożeństw należy akcentować w nich ducha Biblii i inspirację liturgiczną; zasada ta orientuje, jakich dobierać wyrazów, by nie szkodzić ekumenizmowi. Po raz pierwszy w dziejach Kościoła

²³ DPLiL nr 1, 21, 61, 64, 72, 82, 84, 86.

²⁴ MC nr 28; B. Nadolski, dz. cyt., s. 44-45,

²⁵ DPLiL nr 2, 12,21, 64, 65, 66,75, 87, 88, 89, 80, 129,130,155,165, 186,193,195,197, 274.

dokument Stolicy Apostolskiej mówi, że sanktuaria są dobrem duchowym wspólnym z braćmi odłączonymi i miejscem działalności ekumenicznej²⁶

7. Zasada antropologiczna biorąca pod uwagę aspekty psychologiczne wyrażeń kultycznych, w taki sposób, że te ostatnie są dobrym odbiciem poprawnej koncepcji osoby ludzkiej i zdobyczy zdrowej antropologii a formy pobożności odpowiadają na ich wymagania. Chodzi także o unikanie wszelkich archaizmów pozbawionych już dziś swojego znaczenia a z drugiej strony zbytecznego unowocześniania dawnych, sprawdzonych form nabożeństw. Pobożność ludowa przemawia bezpośrednio do człowieka, pociąga ku sobie jego ciało, serce i ducha. Pobożność ludowa w sposób szczególny docenia, zachowuje i podtrzymuje postawy i cnoty antropologiczne jak: cierpliwość i „chrześcijańskie zdanie się na Boga w trudnych chwilach życia”, ufne poddanie się woli Boga, zdolność do znoszenia cierpień i „podejmowanie krzyża w życiu codziennym”, szczere pragnienie podobania się Panu, czynienie pokuty, wynagradzanie Bogu, odrywanie się od dóbr materialnych, solidarność i otwarcie na bliźnich „uwrażliwienie na przyjaźń, miłość i braterską jedność”²⁷

8. Zasada eschatologiczna, uwydatnia wymiar ostateczny życia, który jest zasadniczy w przesłaniu Ewangelii. Wymiar eschatyczny życia chrześcijańskiego szczególnie podkreślany jest w formach pobożności ludowej ku czci Maryi i świętych. Maryja wzięta do nieba nie zaprzesała stałego wstawienictwa u Syna. Matka Pana jest ikoną eschatologiczną tego, czego Kościół „pragnie i spodziewa się być” w ojczyźnie na końcu swojej drogi, gdzie go oczekuje „w chwale Przenajświętszej i nierozdzielnej Trójcy, we wspólnocie wszystkich świętych” Ta, którą czci Kościół jako Matkę swego Pana i jako swoją Matkę²⁸ w maryjnej pobożności ludowej jest gwarancją wierności Panu danym przez siebie obietnicom²⁹ Święci jako doskonały owoc odkupienia Chrystusa są dowodem i potwierdzeniem, że Bóg we wszystkich czasach i wśród wszystkich narodów, w najbardziej zróżnicowanych warunkach społeczno-kulturowych i w różnych stanach życia, powołuje swoich synów i córki do doskonałego upodobnienia się do Chrystusa.

Wymiar eschatologiczny; pobożności ludowej uwydatniają pielgrzymki, one bowiem pomagają w uświadomieniu sobie perspektywy eschatologicznej, której uczestnikiem jest chrześcijanin, *homo viator*³⁰ Pobożność ludowa pomaga wiernym trwać na modlitwie i uwielbieniu Boga Ojca, dawać świadectwo

²⁶ DPLiL nr 1, 12, 75, 155, 182, 186, 277- 278; J.M. Wojtkowski. *Ekumeniczny wymiar pobożności ludowej w sanktuariach*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, s. 180 – 188; MC 32.

²⁷ DPLiL nr 12, 53, 61, 75, 186.

²⁸ KKK 972.

²⁹ DPLiL nr 180.

³⁰ DPLiL nr 186,210-212, 286.

Chrystusowi i podtrzymując czujność, oczekiwać Jego chwalebego przyjścia. To, w Duchu Świętym, daje nadzieję na osiągnięcie życia wiecznego.

9. Zasada misyjna, podkreśla charakter misyjny Kościoła, a więc obowiązek dawania świadectwa, który spoczywa na uczniach Pana. Każdy chrześcijanin ma swoje powołanie i jest koniecznym, aktywnym elementem w zrozumieniu i przekazywaniu wiary, każdy też jest osobiście i wprost uzdolniony przez Ducha Jezusowego do wypełniania swoje zadania profetycznego. Pobożność ludowa stanowi ważny i niezbywalny „punkt wyjścia do uzyskania przez wierny lud dojrzałości i głębi wiary” Wszystko to wyznacza jakiś nowy styl życia Kościoła, który katechizuje i głosi Ewangelię konkretnym osobom musi to być styl misyjny, misjonarski, w którym niezastąpione miejsce zajmują słowa Boże, katecheza, liturgia, modlitwa, działalność charytatywna i społeczna – jako znak nawrócenia. Ponadto zdrowa religijność ludowa, „może być – jako rzeczywistość głęboko katolicka – skutecznym antidotum przeciw sektom i gwarancją wierności orędziu zbawienia”³¹

10. Zasada liturgiczna. Urząd Nauczycielski Kościoła dowartościował pobożność ludową podporządkowując ją liturgii, która musi zawsze wyłaniać się jako jej „forma wzorcowa”, źródło inspiracji, stały punkt odniesienia i szczyt. Odnowa liturgii zamierzona przez Sobór Watykański II musi w odpowiedni dla niej sposób inspirować poprawną ocenę i odnowę nabożeństw i praktyk pobożności ludowej³²

Liturgia i pobożność ludowa są dwiema formami kultu i powinny pozostawać we wzajemnym i owocnym kontakcie. Każda celebracja liturgiczna jako działanie Chrystusa-Kapłana i Jego Ciała, czyli Kościoła, jest czynnością w najwyższym stopniu świętą, której skuteczności z tego samego tytułu i w tym samym stopniu nie posiada żadna czynność Kościoła”(KL 7). Pierwszeństwo liturgii nad wszelkimi innymi możliwymi i prawnie uznanymi formami modlitwy chrześcijańskiej musi wejść w świadomość wiernych.

Podczas gdy czynności sakramentalne są niezbędne, by żyć w Chrystusie, to różne formy pobożności ludowej stanowią sferę fakultatywną. Pomiędzy pobożnymi ćwiczeniami i praktykami ludu Bożego a liturgią Kościoła istnieje obiektywna różnica. Wynika to z różnicy ich języka, rytmu, rozwoju i teologii. Zgodnie z nauką Soboru Watykańskiego II „winno się uważać liturgię za pierwsze i niezbędne źródło ducha prawdziwie chrześcijańskiego (DFK n.16). Przez liturgię Chrystus, nasz Odkupiciel i Arcykapłan, kontynuuje w swoim Kościele, z Kościołem i przez Kościół dzieło naszego odkupienia. Kult chrześcijański od „Chrystusa bierze początek i skuteczność, w Chrystusie znajduje pełny i doskonały wyraz oraz przez Chrystusa w Duchu Świętym prowadzi do Oj-

³¹ DPLil nr 186, 64.

³² DPLil nr 1, 2, 11, 12, 60-75, 73-74.

ca”(MC Wstęp)³³ Istniejąca obiektywna różnica między liturgią i nabożeństwami oraz praktykami pobożności ludowej powinna być widoczna w formach kultycznych. Należy eliminować konkurowanie tych nabożeństw z celebracjami liturgicznymi i unikać nadawania nabożeństwom charakteru „celebracji liturgicznej”³⁴

Liturgia i pobożność ludowa muszą z sobą współistnieć z zachowaniem hierarchii wartości oraz z poszanowaniem własnej natury obu tych wyrazów kultycznych. Obu tych form nie należy ani łączyć, ani z sobą mylić. A także konsekwentnie unikać hybrydycznego, tzn. piętrowego nakładania na siebie liturgii i nabożeństw, a także nie eliminować nabożeństw, pozostawiając pustkę ze szkodą dla ludzi wierzących³⁵

Liturgia przewyższa wszelkie nabożeństwa z racji swej natury, dlatego w praktyce pastoralnej powinna zajmować pierwsze miejsce przed wszystkimi innymi celebracjami. Niemniej jednak liturgia i pobożność ludowa muszą z sobą współistnieć z zachowaniem wzajemnej hierarchii wartości i poszanowaniem własnej natury obu tych wyrazów kultycznych. Relacja liturgii i pobożności ludowej musi zawsze zachowywać wyższość celebracji roku liturgicznego nad wszelką inną formą i praktyką pobożności³⁶

11. Zasada „Hierarchii prawd” W pobożności ludowej należy przestrzegać zasadę harmonizacji i hierarchii wartości, zgodnie z którą liturgia jest źródłem i szczytem oraz wzorcem. Liturgia i pobożność ludowa muszą z sobą współistnieć z zachowaniem wzajemnej hierarchii wartości. Nie wolno zapominać o pierwszeństwie liturgii oraz o tym, że pobożność ludowa jest jej podporządkowana i ma do niej prowadzić³⁷

Zasada hierarchii wartości wskazuje na Misterium Paschalne Chrystusa i jego centralne miejsce w historii zbawienia, która aktualizuje się w liturgii chrześcijańskiej. Tej prawdzie winny być podporządkowane wszystkie celebracje liturgiczne i formy pobożności ludowej. Powinno to prowadzić do unikania tzw. *hybrydycznego*, tzn. piętrowego nakładania na siebie liturgii i nabożeństw, przeciwstawiania liturgii nabożeństwom, ale także nie eliminować tych ostatnich³⁸

Hierarchia wartości ukierunkowywać winna formy pobożności ludowej na zbawcze wydarzenia z życia Chrystusa a następnie na Matkę Bożą, aniołów i świętych.

³³ I. Calabuig, *La pietà Mariana la Marialis Cultus*, w: *La liturgia e le forme di pietà „popolare”*, Milano 1975, s. 68.

³⁴ DPLiL nr 13.

³⁵ DPLiL nr 73-74.

³⁶ DPLiL nr 73, nr 94.

³⁷ DPLiL nr 48, 50, 58, 73, 74.

³⁸ DPLiL nr 74; zob. także MC nr 31.

Służba i charyzma to kolejne kryterium hierarchii prawd pobożności ludowej. *Służenie i charyzmat*: to pierwsze niezbędne w kulcie liturgicznym, drugie dość często występuje w pobożności ludowej³⁹

Podmiotem pobożności ludowej jest każdy chrześcijanin – duchowny, zakonnik, człowiek świecki, a przede wszystkim rodzina jako sanktuarium domowego Kościoła dla przygotowania i przedłużenia w domu kultu sprawowanego w Kościele⁴⁰ Wypełnia on kapłaństwo na mocy chrztu, do którego należy oddawanie Bogu czci w Duchu i prawdzie (J 4,23) przez Chrystusa zarówno Duchu Świętym zarówno w ramach liturgii, a zwłaszcza w celebrowaniu Eucharystii, lecz także w różnych formach życia chrześcijańskiego, w tym także przez pobożność ludową. Zgodnie z zasadą hierarchii wartości poza modlitwą poranną i wieczorną należy polecać lekturę i rozważanie słowa Bożego, przygotowanie do sakramentów, nabożeństwo i poświęcenie się Sercu Jezusowemu, różne formy kultu Matki Bożej, modlitwę przed i po posiłku, praktyki pobożności ludowej a także *Liturgię Godzin*⁴¹

Kryterium hierarchii nabożeństw nakazuje tak je uporządkować, aby były zgodne z świętą liturgią, z niej wypływały i do niej wiernych prowadziły⁴² Spośród nich należy popierać te, które zostały ustanowione przez Stolicę Apostolską lub zalecane w ciągu wieków przez nią. Nabożeństwa Kościołów partykularnych oraz inne oparte na prawie partykularnym, tradycji rodzin zakonnych, bractw lub stowarzyszeń wiernych. Wreszcie nabożeństwa praktykowane przez wiernych w życiu rodzinnym i osobistym. Wszystkie zaś należy korelować z misterium roku liturgicznego⁴³

2. IMPLIKACJE PASTORALNE POBOŻNOŚCI LUDOWEJ

Autentyczne duszpasterstwo liturgiczne winno oprzeć się na bogactwie ludowej pobożności, oczyszczając ją i prowadząc ku liturgii⁴⁴ Intencją *Dyrektorium* jest dostarczenie podstawowych wskazówek i zaleceń do owocnej pracy duszpasterskiej w zakresie realizacji odnowy pobożności ludowej.

Papież Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Ecclesia in Europa* wyjaśnia, że „szczególną uwagę winno się poświęcić też *pobożności ludowej*. Szeroko rozpowszechniona w różnych regionach Europy w takich formach, jak bractwa, pielgrzymki i procesje w licznych sanktuariach, wzbogaca ona rok liturgiczny, przyczyniając się do powstania zwyczajów i obrzędów rodzinnych

³⁹ DPLiL nr 67-69, 84.

⁴⁰ DPLiL nr 67-68.

⁴¹ FC 61; DPLiL nr 85, 68; nr 110, 165, 255, 271, 287.

⁴² DPLiL nr 58, 70-75.

DPLiL nr 72, 75.

⁴⁴ an Paweł II, List Apostolski w 25 rocznicę ogłoszenia konstytucji soborowej o świętej liturgii *Vicesimus quintus annus* (4 grudnia 1988), nr 18 (dalej VQA).

oraz społecznych. Wszystkie te formy trzeba uwzględnić w duszpasterstwie, propagując je i odnawiając, aby rozwinąć w nich to, co jest przejawem autentycznej mądrości Ludu Bożego”⁴⁵

1 Akceptacja pobożności ludowej

«Religijność ludowa» rozpatrywana z miłością, oczyszczona z niewłaściwości, ulepszona w swoich formach zewnętrznych i ukierunkowana na autentyzm życia chrześcijańskiego, stanie się prawdziwym kultem Boga w duchu w prawdzie (J 4,24)⁴⁶ Ludowa pobożność, wyrażająca się w różnorodności form, jeśli jest autentyczna, wypływa z wiary i z tej racji winna być należycie ceniona i rozwijana. Objawiając się w najbardziej autentycznych postaciach, pobożność ludowa nie kwestionuje centralnej roli liturgii świętej, ale sprzyja rozwojowi wiary ludu, będąc jej naturalnym wyrazem, a także usposabia do celebracji świętych misterii⁴⁷

Pierwszą i zasadniczą postawą wobec pobożności według *Dyrektorium* jest jej akceptacja, rozpoznanie jej poprawności w Kościele, przyjęcie jej jako daru i unikanie całkowitego odrzucenia, czy też niszczącej terapii. Jest to owoc nowego sposobu postrzegania rzeczywistości religii ludowej, zgodnie z którym nie można jej rozważać jako formy chrześcijaństwa zacofanego, zniekształconego, ale jako jedną z wielu form inkarnacji historycznych katolicyzmu⁴⁸ Po wiekach utopii nad czystym ewangelicznym chrześcijaństwem, które wykluczało pobożność ludową, dzisiaj uznaje się jej godność i poprawny charakter, co więcej, dąży się i zmierza do utrzymania pobożności ludowej jako działania Opatrzności Bożej i jednocześnie jako punkt wyjścia realnego do dzieła ewangelizacji. W pobożności ludowej dostrzega się dogłębne postrzeganie osoby i roli Maryi, która staje się sercem, bramą, punktem odniesienia współdziałania życia wiernych, i dziękczynienia Panu działającemu i objawiającemu się swemu ludowi, a zwłaszcza prostym i małym tego świata. Lud staje się teologiczną przesłanką lepszego zrozumienia Matki Pana.

⁴⁵ Ojciec Święty Jan Paweł II, Adhortacja Apostolska *Ecclesia in Europa*. O Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele jako źródło nadziei dla Europy, Kraków 2003, s. 78-79; DPLiL nr 79. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Wskazania i propozycje Roku Maryjnego*, nr 68.

⁴⁷ Dal «Messaggio» di Sua Santità Giovanni Paulo II all'Assemblea Plenaria della Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti (21 settembre 2001).

⁴⁸ J. Stefański, Miejsce i rola *pia exercitia* w Służbie Bożej, *Studia Theologica Varsaviensia* 24(1986) nr 2, s. 373.

2. Ewangelizowanie pobożności ludowej

Religijność ludowa musi być ewangelizowana wciąż na nowo⁴⁹ Pobożność ta stale potrzebuje ewangelizacji, aby wiara, którą wyraża, stawała się wciąż bardziej dojrzała i autentyczna⁵⁰ W związku z tym jednym z podstawowych kryteriów ustalenia relacji pobożności ludowej do liturgii, jakie *Dyrektorium* zaleca, to ewangelizowanie pobożności ludowej⁵¹ Słowo Boże przekazywane w Piśmie świętym, strzeżone i głoszone przez nauczanie Kościoła oraz celebrowane w liturgii jest uprzywilejowanym i niezastąpionym instrumentem działania Ducha Świętego w życiu kultycznym wiernych. W słowie biblijnym pobożność ludowa znajdzie niewyczerpane źródło natchnień, najlepsze wzory modlitwy oraz pełne głębi tematy do rozważań. Stały kontakt z Pismem świętym będzie stanowić wskazówkę i kryterium właściwego kontrolowania wybujałości kultycznej, która dość często występuje w ludowych przeżyciach religijnych, otwierając drogę formom dwuznacznym, a czasem nawet niewłaściwym. Wzorem w tym względzie mają być celebracje liturgiczne. Przykład liturgii w aplikacji do pobożności ludowej winien stanowić rodzaj zabezpieczenia jej prawdziwej skali wartości, w której na pierwszym miejscu winna występować postawa uważnego słuchania mówiącego Boga. Liturgia jest przykładem odkrywania zgodności między Starym i Nowym Testamentem, podpowiada właściwa aktualizację przesłania biblijnego i oferuje podstawowe kryterium oceny autentyczności modlitwy. W metodzie korzystania z tekstów biblijnych godne polecenia jest selektywne dobieranie fragmentów krótkich i łatwych do zapamiętania oraz zrozumienia przez wiernych. Ponieważ jednak formom wyrazu pobożności ludowej przysługuje prawnie uznana różnorodność, nie jest konieczne, by w czasie jej celebracji w pełni stosować biblijne perykopy głoszone w ramach obrzędowej struktury, w której liturgia proklamuje słowo Boże.

Dla uniknięcia ewentualnych błędów i braków w pobożności ludowej należy „ewangelizować” ją⁵² i wprowadzać ją w ściślejszy kontakt ze słowem Ewangelii. Będzie ją to stopniowo uwalniało od braków, będzie ją oczyszczało i umacniało w tym, by w miejsce dwuznaczności pobożność ta nabrała jasnego oblicza stanowiącego wyraz wiary, nadziei i miłości. W dziele „ewangelizacji” pobożności ludowej, trzeba kierować się wielką cierpliwością i roztropną wyrozumiałością, którą Kościół zawsze okazywał w ciągu wieków i nie ulegać jej szkodliwej terapii⁵³

⁴⁹ Arnaldo de Pinho, *O duszpasterstwo właściwe dla religijności ludowej*, *Communio* 6/42/1987/, s. 124.

⁵⁰ VQA 18.

⁵¹ DPLiL nr 87.

⁵² VQA 18.

⁵³ DPLiL nr 66.

Szczególnie konieczna jest ewangelizacja pobożności maryjnej w taki sposób, który stanie się autentycznym spotkaniem z Chrystusem Zbawicielem⁵⁴ Aby nie doprowadzić pobożności maryjnej do jakiegokolwiek próby zamknięcia się w sobie, należy wypełnić ją treścią Słowa Bożego, które osądza, oczyszcza i zbawia. Potrzeba odwoływać się do takich form ekspresji ludowej, o których mówi *Dyrektorium*⁵⁵ gdyż „w centrum każdej trwałej pobożności jest Jezus Chrystus, Syn Boga Zbawiciela”⁵⁶ Taki kerygmat wyzwoli ludową pobożność maryjną z każdej magicznej tendencji, będzie inicjowała postawę ludu, który jest otwarty na kreatywność i zaangażowanie oraz na zobowiązanie do życia chrześcijańskiego⁵⁷

3. Inkulturacja i adaptacja pobożności ludowej

Pobożność ludowa naznaczona jest różnorodnością jej form wyrazu, wyrosłych w ciągu wieków i przyjętych na stałe przez różne Kościoły. Stanowią znak zakorzenienia się wiary w sercu poszczególnych narodów i przeżywania ich w codziennym życiu. Ponieważ „religijność ludowa jest pierwszą i podstawową formą «inkulturacji» wiary: winna się zawsze poddawać kierownictwu liturgii i iść za jej wskazaniem. W najbardziej naturalnych formach pobożności ludowej przesłanie chrześcijańskie z jednej strony asymiluje sposoby wyrazu danej kultury, a z drugiej chrystianizuje tę kulturę przez treści ewangeliczne. Przenikanie kultury w zakresie wiary jest tak głębokie, że elementy wiary chrześcijańskiej stały się elementami integrującymi tożsamość kulturową narodów”⁵⁸

W zakresie nabożeństw proces adaptacji co do języka, form muzycznych gestów i postaw ciała nie powinien nasuwać większych trudności⁵⁹ Nabożeństwa bowiem nie dotyczą podstawowych aspektów życia sakramentalnego, a drugiej zaś w wielu przypadkach są czymś oryginalnie ludowym, wyrosłym z ludu i formowanym w jego własnym języku oraz wprowadzonym do dziedzictwa wiary katolickiej. Nie upoważnia to jednak by w tej dziedzinie kiero-

⁵⁴ W. Nowak, *Matka Pana w pobożności ludowej*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, s. 104-126; zob. także: MC 30; J. Kudasiewicz, *Skryptyrystyczna zasada odnowy kultu maryjnego*, w: „Błogosławić mnie będą”, s. 109-113.

⁵⁵ Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, *Direttorio su pietà popolare e Liturgia*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2002, cap. V La venerazione per la Santa Madre del Signore, s. 153-173.

⁵⁶ Stefano De Fiores, *Maria nella teologia contemporanea*, Roma 1991, s. 351.

⁵⁷ M. Pisarzak, *Niepokalana wzorem nowego człowieka. Perspektywa liturgiczna*, *Salvatoris Mater* 3(2001)nr 1, s. 76-94.

⁵⁸ DPLiL nr 63, 91, 92.

⁵⁹ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Liturgia rzymska i inkulturacja. IV Instrukcja dla poprawnego wprowadzenia Soborowej Konstytucji o Liturgii* (art. 37-40), Rzym 1994, nr 38-51.

wać się motywami subiektywnymi i osobistymi. Choć *Dyrektorium* odwołuje się do bardzo różnych sytuacji i nabożeństw o zróżnicowanej naturze i charakterze, to jednak wymaga poszanowanie takich założeń jak: wyższość liturgii nad wszystkimi innymi formami kultu, godność i potrzeba pobożności ludowej, duszpasterska konieczność unikania wszelkich form przeciwstawiania liturgii pobożności ludowej oraz nie mieszania tych dwóch rzeczywistości między sobą⁶⁰

O adaptacji niektórych form pobożności maryjnej mówiła Adhortacja MC (40-54) *Dyrektorium* ich zakres poszerza i wymienia jeszcze: święta liturgiczne NMP, soboty maryjne jako wprowadzenie do świętowania niedzieli, tridua, tygodnie, nowenny, miesiące maryjne, ćwiczenia jak rozważanie słowa Bożego, *Angelus Domini*, *Regina coeli*, Różaniec, Litanie do NMP, akty poświęcenia, szkaplerze, medaliki NMP, hymn *Akatis* starożytnego Kościoła niepodzielnego będącego obecnie własnością Kościoła Wschodniego i Zachodniego. *Tridua*, *tygodnie* i *nowenny* mogą stać się doskonałą okazją nie tylko do tego, by zapoczątkować nabożeństwa ku czci Najświętszej Dziewicy, lecz także uświadomić wiernym właściwe miejsce i rolę Matki Pana jaką pełni Ona w tajemnicy Chrystusa i Kościoła⁶¹ Owe nabożeństwa, to publiczne lub prywatne przejawy maryjnej pobożności chrześcijańskiej, które nie są częścią liturgii, lecz zgodne są z jej duchem, normami i rytmem.

W duszpasterstwie liturgicznym parafii w ramach adaptacji pobożności ludowej w zakresie kultu świętych konieczne jest pouczanie wiernych o istniejącym związku między obchodami ku czci świętych i celebrowaniem tajemnicy Chrystusa. Obchody ku czci świętych w pełnym świetle ukazują realizację prawdziwie zbawczego planu Boga i głoszą cuda Chrystusa w Jego służach.

W praktyce pastoralnej adaptacji wymaga przyzwyczajenie wiernych do odpowiedniej oceny wartości i znaczenia obchodów ku czci świętych, którzy pełnili szczególne posłannictwo w historii zbawienia lub mieli osobliwy związek z Chrystusem Panem⁶² Zachodzi potrzeba do edukacji wiernych celem szczególnego świętowania obchodów ku czci tych świętych, którzy odegrali swoją rolę w Kościele lokalnym, a więc patronów i tych, którzy pierwsi w przeszłości głosili Dobrą Nowinę⁶³

---

⁶⁰ DPLiL nr, nr 94.

⁶¹ DPLiL, nr 189.

⁶² R. Jodko, *Święci i błogosławieni w pobożności ludowej*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, s. 213-218.

⁶³ DPLiL nr 229.

4. Pobożność ludowa w strukturach duszpasterskich parafii wiejskiej

W duszpasterstwie liturgicznym szczególną uwagę trzeba zwrócić na środowisko wiejskie z tą myślą, aby w swej tożsamości i w swym rozwoju odnawiało się i rozwijało zgodnie z treściami doktrynalnymi i kryteriami pastoralnymi Soboru Watykańskiego II. Pokolenia posoborowe, nie przejęły praktykowania form pobożności po swoich poprzednikach. Na ten stan rzeczy wpłynęła gwałtowna przemiana społeczeństwa pod względem kulturowym wskutek urbanizacji i migracji ludności ze wsi do miast, a tam dochodzi do zerwania więzi z dotychczasowym środowiskiem kulturowym⁶⁴ Dla dobra więc życia duchowego parafii wiejskich w katechezie i w formacji chrześcijańskiej trzeba przypomnieć bogate dziedzictwo form pobożności ludowej, a szczególnie tych nabożeństw, które zaleca nauczanie Kościoła⁶⁵

5. Pobożność ludowa w środowisku miejskim

W procesie globalizacji stwierdza się przemieszczanie ludności wiejskiej do miast. To postuluje potrzebę szczególnej pastoralnej troski w odniesieniu do tej populacji jak i ludności środowisk miejskich i przemysłowych, turystycznych, narażonych na większe kontrasty oraz wpływ czynników kulturowych. W związku z tym należy się starać o odnowę i ewentualną przemianę niektórych form religijności tych ludzi, podtrzymując zarazem i ochraniając skarby wartości pobożności ludowej. W wielu parafiach miejskich albo odrzuca się „lud”, albo też na odwrót, wszystko się odbywa ”na sposób wiejski” – patrząc z dumą na swą przeszłość historyczną i starając się ją podtrzymać warunkach zmienionych zupełnie warunkach życia⁶⁶

6. Zagrożenia i meandry pobożności ludowej

Oprócz zdrowej pobożności ludowej istnieje także religijność mglista i niejednokrotnie błędna. Jej przejawy są często ogólnikowe i powierzchowne, a czasem wręcz ze sobą sprzeczne między sobą u tych samych osób. Obserwuje się takie zjawiska, jak ucieczka w spirytualizm, synkretyzm religijny i ezoteryzm, dążenie za wszelką cenę do przeżycia wydarzeń nadzwyczajnych, które prowadzą do podejmowania wyborów prowadzących na bezdroża, takich jak

⁶⁴ Bp J. Wysocki, *Sakrament małżeństwa w pobożności ludowej*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, s. 190-191.

⁶⁵ Bp Antonio Baltazar Marcelino, *Religijność ludowa: wyzwania i problemy*, *Communio* 6/42/1987/, s. 20-32; J. Mariański, *Przemiany religijności ludowej w środowisku wiejskim*, w: *Religijność ludowa*, pod red. W. Piwowarskiego, Wrocław, 1983, 241-278. J. Gryciuk, *Religijność ludowa w środowisku wielkomiejskim (na przykładzie Warszawy)*, w: *Religijność ludowa*, s.221- 239.

przystępowanie do niebezpiecznych sekt czy szukanie doświadczeń pseudoreligijnych⁶⁷ W związku z tym papież Jan Paweł II przestrzega: „W dziedzinie pobożności ludowej należy nieustannie czuwać nad dwuznacznym aspektem pewnych jej form, strzegąc je od pokusy sekularyzmu, konsumpcjonizmu, bądź popadnięcia w przesady, by wyrażały się w sposób dojrzały i autentyczny. Trzeba oddziaływać pedagogicznie, wyjaśniając, że pobożność ta musi być przeżywana w harmonii z liturgią i w powiązaniu z sakramentami”⁶⁸

Niebezpieczeństwa, które mogą zagrażać pobożności ludowej to: niewystarczająca znajomość takich podstawowych zasad wiary chrześcijańskiej, jak zbawcze znaczenie zmartwychwstania Chrystusa, znaczenie przynależności do Kościoła, osoba i działanie Ducha Świętego; brak odpowiednich proporcji między kultem świętych i świadomością bezwzględnej wyższości roli tajemnicy Jezusa Chrystusa; słaby kontakt z Pismem świętym; brak korzystania ze świętych sakramentów Kościoła; tendencja do oddzielania przeżyć kultycznych od zaangażowania w życie chrześcijańskie; utylitarystyczne rozumienie różnych form pobożności; stosowanie znaków, gestów i formuł, którym się przypisuje znaczenie nadzwyczajne do tego stopnia, że wynajduje się nawet gesty spektakularne; faworyzowanie działalności sekt i prowadzenie wręcz do zabobonów, magii, fatalizmu lub przemocy⁶⁹

Do pobożności ludowej odnosi się to samo, czego oczekuje się od liturgii chrześcijańskiej, a mianowicie, że absolutnie nie może ona przejmować „obrzędów związanych z magią, zabobonami, spirytyzmem, dążeniem do zemsty czy mających konotację seksualną”⁷⁰

W propagowaniu pobożności ludowej lekceważenie liturgii prowadzi do zaciemniania chrześcijańskiej wizji misterium Boga, który miłosiernie pochyla się nad upadłym człowiekiem, by przyprowadzić go do siebie przez wcielenie Syna i dar Ducha Świętego, osłabia w duszach wiernych świadomości wielkiej wartości dzieła Chrystusa, Syna Bożego i Syna Maryi Dziewicy, jedyne go Zbawiciela i jedyne go Pośrednika; do zaniku *sensus Ecclesiae*⁷¹

W zakresie kultu zmarłych w pobożności ludowej należy unikać elementów lub aspektów kultu pogańskiego przodków; przywoływania zmarłych w praktykach wróżbiarskich; przypisywania snom o osobach zmarłych znaczeń praktykach wyimaginowanych skutków, przed którymi strach i lęk warunkuje często działania wiernych: ryzyka wierzeń reinkarnację; przypisywania kategorii przestrzenno-czasowych przebywaniu zmarłych⁷²

⁶⁷ Adhortacja Apostolska *Ecclesia in Europa*, nr 68.

⁶⁸ Tamże, nr 79

⁶⁹ DPLiL nr 65.

⁷⁰ DPLiL nr 12

⁷¹ DPLiL nr 56.

⁷² DPLiL nr 256 – 258; J. Decyk, *Modlitwy wstawiennicze za zmarłych w dawnej i nowej liturgii*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, 154-165.

PODSUMOWANIE

Wiara inkarnacji chrześcijaństwa wtedy staje się dojrzała, gdy zakorzeniona jest w kulturze, i ujawnia się w zdrowej pobożności ludowej

Pobożność ludowa służy – jak stwierdził Prefekt Kongregacji kard. *Jorge Arturo Medina Estévez* podczas prezentacji dokumentu *Dyrektorium* nt. Liturgii i pobożności ludowej – „przygotowaniu serca i usposobieniu ducha na przyjęcie łaski Bożej, jaką przynosi celebracja liturgiczna tajemnicy Chrystusa” *Dyrektorium* zalicza ją do „prawdziwych skarbów ludu Bożego” Pobożność ludowa należy do jedyne go misterium kultu składanego Bogu przez Chrystusa w Duchu Świętym. Chrześcijaństwo nie ogranicza tylko do liturgii, ale zawsze było w nim miejsce dla pobożności ludowej, która stanowiła wzbogacenie i pogłębienie życia religijnego.

Źródłem pobożności jest dynamizm Osoby Ducha Świętego. Liturgia posiada prymat nad pobożnością ludową. W relacji liturgii i pobożności ludowej musi być zawsze zachowywana wyższość celebracji roku liturgicznego nad wszelką inną formą i praktyką pobożności.

Ludowa pobożność, wyrażająca się w różnorodności form, jeśli jest autentyczna, wypływa z wiary i z tej racji winna być należycie ceniona i rozwijana. Objawiając się w najbardziej autentycznych postaciach, pobożność ludowa nie kwestionuje centralnej roli liturgii świętej, ale sprzyja rozwojowi wiary ludu, będąc jej naturalnym wyrazem, a także usposabia do celebracji świętych misterii.

Zachodzi przeto potrzeba ożywiania pobożności ludowej także nawet jako wyraz sprzeciwu i reakcji na kulturę technologiczno-pragmatyczną oraz utylitaryzm ekonomiczny; zanik zainteresowania pobożnością ludową, wynikający z ideologii sekularyzmu i agresywnej, wrogiej dla niej działalności sekt. Wiernych należy wychowywać do właściwego rozumienia pobożności ludowej i równocześnie przestrzegać przed niebezpieczeństwami (przesady, robienie spektaklu z pobożności). Trzeba uświadamiać ich, że zadanej praktyki pobożności ludowej nie zastąpią liturgii. Również sama liturgia nie wystarcza do życia duchowego, potrzebne są jeszcze nabożeństwa i modlitwy prywatne. Wychowując wiernych do pobożności ludowej, trzeba wskazywać na jej walory, jakie posiada w świetle Ewangelii.